

Tjärbränning

Trätjära

Trätjära är en trögflytande vätska som erhålls vid torrdestillation av trä som innehållit stora mängder med kåda. Råvaran vid tjärbränningen var främst kodrika tallstubbar eller katade tallar. Det senare innebar att stammarna hade bearbetats med yxa och därför innehöll stora mängder av kåda. Tjärveden klövs därefter sönder till stickor innan den lades in i tjärdalen.

Historik

Sverige var mellan 1500-talet och 1800-talet den världsledande producenten av tjära. Produktion av trätjära var under tusen år en viktig bisyssla för bönder och torpare i skogsbygder runt om i landet. Tjäran användes främst som smörjmedel, tätningssmedel och impregnering av trä, läder, skinn och rep. Den största andelen av tjäran användes till skepp och hus. Det förekom även i folkstro att man använde tjära som medicin.

Tjärgrop

Tjärgropen är den äldsta kända metoden att utvinna tjära. Metoden var i bruk från järnåldern och fram till 1800-talet. Konstruktionen bestod av en grävd grop, 1 - 2 meter bred och djup. Tjärgropen saknade en avtappningsränna för tjäran, vilken istället samlades upp i en grop under anläggningen som tömdes när tjärbränningen var avslutad.

Tjärdal

Den vanligaste anordningen vid tjärbränning var tjärdalen, som var uppbyggd kring en trattformig avlång grop. Metoden fanns redan på medeltiden och användes fram till första hälften av 1900-talet. Vanligen utnyttjades samma tjärdal under flera generationer. Tjärdalar uppfördes främst i skogsmarken och grävdes oftast in i en sluttning som gav en naturlig lutning och ett utlopp för tjäran. Tjärdalen formades som en tratt med en diameter mellan 5 - 15 meter. I Ingabo, Voxtorps socken finns två tjärdalar på 20 och 21 meter och i Ed, Bors socken finns lämningen efter en 19 meter lång tjärdal.

Botten på tjärdalen täcktes med ett lager av näver, takspån och bark så att tjäran kunde rinna till tjärdalens lägsta punkt som fanns i centrum av tratten. Sedan placerades den kådrika tallveden som huggits upp till mindre bitar i tratten. Tjärdalen täcktes sedan med torv, jord och stybb. I anslutning till hålrummet i centrum på tratten uppfördes en ca 0,5 - 2 meter lång träränna. I ändan på trärännan fanns sedan en grävd grop där en trätunna utan lock placerades.

Tjärbränningen var en besvärlig och slitsam process som krävde en ständig bevakning tills tjäran var utvunnen. Om tjärdalen slog, d. v. s. om veden brann för fort, så riskerade hela produktionen att bli förlorad. Veden skulle brinna långsamt under en jämn temperatur, därför användes en blåsbälg för att reglera syretillförseln. När veden utbrändes började den smälta kådan rinna ner efter dalen och ut genom röret i vallen och ner i trätunnan. Därefter var tjäran färdig att levereras. Tjärdalarnas storlek varierade, processen kunde pågå mellan 3 - 8 dygn.

Tjärränna

I södra delarna av Sverige var tjärrännor vanlig konstruktion att bränna tjära. Tjärrännan uppfördes i en backsluttning enligt motsvarande princip som en tjärdal och bestod av en ca 10 - 15 meter lång träränna, med omgivande vallar samt en grop för uppsamling av tjäran.

Tjärhäll och tjärsten

Tjärhällen består av en berghäll och tjärstenen av en flat sten eller ett block med raka och djupa ristade skårar. Tjärhällen och tjärstenen var uppbyggda enligt motsvarande princip som tjärdalen och tjärrännan. När tjärveden brann så rann tjäran i huggna skårar till ett hål i centrum där produkten samlades i en tunna eller ett kar. Tjärstenar finns på flera platser spridda i skogarna, bl. a. i Haghult, Tännö och i Hörd, Kärda.

Lämningar

Lämningarna efter tjärbränning är relativt vanliga i skogstrakter men kan vara lite svåra att upptäcka. Platserna är ofta övertorvade och beväxta med vegetation eftersom kolet i marken gynnar växtligheten. Tratten och rännan kan man urskilja genom förhöjningar i marken vid sluttningar, ibland finner man även stenar och jord som har används i konstruktionen av tjärbränningen. I regel återfinns även riktligt med kol och sot i marken efter tjärbränningen. Vanligast är att man finner lämningarna efter 1 tjärdal, men i ex. Mjöhult i Voxtorp finns lämningarna efter 4 välbevarade tjärdalar.